

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Ekseninde Mülkiyet Hakkı

The Right to Property in Accordance with the Individual Application Decisions of Turkish Constitutional Court

Cansu DAĞ BEREKET^(*)

Öz:

“Mülkiyet hakkı”, Anayasa’da düzenlenmiş olmasının yanı sıra, Türkiye’nin taraf olduğu İHAS’a Ek Protokol 1’de yer alması bakımından ortak alan sınırları içerisinde kalmakta ve bu hakkın ihlaline ilişkin çok sayıda bireysel başvuru 2012 yılından itibaren Anayasa Mahkemesi önüne gelmektedir. Bu çalışma kapsamında öncelikle, İHAS düzenlemeleri yoğunlukta olmak üzere uluslararası alanda ve ulusal alanda mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelere ve bu hak ile ilgili sınırlamalara değinilecektir.

Çalışmanın ikinci ana başlığında ise Anayasa Mahkemesi’nin mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla kendisine yapılan bireysel başvurular üzerine vermiş olduğu kimi kararlara, kabul edilebilirlik incelemesi ve esas yönünden inceleme temel ayrımlarında göz atılacak; böylelikle bireysel başvuru bağlamında Anayasa Mahkemesi’nin mülkiyet hakkını ele alış biçimi değerlendirilmeye gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Anayasa Mahkemesi, İHAM, Bireysel Başvuru, Mülkiyet Hakkı, Vergilendirme.

Abstract:

“The right to property” stays in the common area boundaries since it has been regulated not only in the Turkish Constitution, but also in the ECHR Additional Protocol 1 which Turkey is a contracting party. By this means a wide range of individual applications for breach claim of this right had been resorted to the jurisdiction of Turkish Constitutional Court since 2012. Within the scope of this study, first of all, international and national regulations (especially the ECHR regulations) regarding the right to property and the limitations of this right will be mentioned.

In the second part of the study, some of the decisions given by the Constitutional Court on the individual applications made with the claim of violation of the right to property

^(*) Doktor Adayı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı.

E-posta: av.cansu.dag@gmail.com.

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-4547-2565>.

Hakem denetiminden geçmiştir.

Makale Gönderim Tarihi: 14.04.2021.

Makale Kabul Tarihi: 12.07.2021.

will be taken into consideration in the basic distinctions of admissibility examination and examination in terms of merits. Thus, in the context of individual application, the way the Constitutional Court handles the right to property will be evaluated.

Keywords:

Turkish Constitutional Court, ECHR, Individual Application, The Right to Property, Taxation.

GİRİŞ

Almanya ve Avusturya başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde uygulanan, İspanya ve Latin Amerika ülkelerinin büyük bölümünde “*ampora başvurusu*” adıyla nitelendirilen, Türkiye’de “*anayasa şikayeti*” olarak da bilinen bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlallerin olağan kanun yollarıyla ortadan kaldırılamadığı ya da etkili bir çarenin bulunmadığı durumlar için öngörülen ikincil ve olağanüstü nitelikte hukuki bir çaredir.¹

Türkiye, bireysel başvuru yoluyla 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun² ile Anayasa’nın 148. maddesine eklenen fıkralar vasıtasıyla tanışmıştır. Bu yeni kurumla hedeflenen amaç, insan hakları ihlallerine ilişkin başvuruların Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından incelenerek iç hukuk yollarında çözüme bağlanması neticesinde İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM ya da AİHM)’ne yapılacak başvuruların azaltılmasıdır.³ Nitekim AYM’ye yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi, ihlal edildiği iddia edilen hakkın İHAS’ın ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerin kapsamına girmesine bağlı olup; Anayasa ve İHAS’ın ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilemeyecektir.⁴ Bunun yanı sıra bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin esasen kamu gücü tarafından ihlalleri bakımından öngörülmüş olup, kamu gücü-birey ilişkilerine yönelik “dikey etki” sağlamayı hedeflemektedir.⁵

¹ Selin Esen Arnwine, ‘*Anayasa Şikayeti*’, Çiğdem Kırcı/Aynur Yongalık (edt), *Anayasa Şikayeti-Verfassungsbeschwerde*, Ankara Hukuk Toplantıları 18 Mayıs 2009, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 267, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2010, s. 38.

² Bahsi geçen Kanun 7 Mayıs 2010 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmekle birlikte, 13 Mayıs 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmış; 12 Eylül 2010 tarihli halkoylaması sonucunda yürürlüğe girmiştir.

³ Ece Göztepe, ‘*Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi*’, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 95, Temmuz-Ağustos 2011, s. 14, 15.

⁴ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 17. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 272.

⁵ Bununla birlikte, temel hakların bireyler arası ilişkilerde de dikkate alınması gerekeceğinden, aynı zamanda yatay etkisi de söz konusu olmaktadır. Bülent Tanör/Necmi Yüzbaşıoğlu,

Çalışmanın konusunu oluşturan “mülkiyet hakkı”, bahsettiğimiz ortak alan sınırları içerisinde kalmakta olup bu hakkın ihlaline ilişkin başvuruların 2012 yılından itibaren AYM nezdine taşınması mümkündür. Çalışmamızda ilk olarak mülkiyet hakkı kavramı, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile kararlar bağlamında ele alınacak olup ardından AYM’nin mülkiyet hakkı ile ilgili vermiş olduğu bireysel başvuru kararları değerlendirilecektir.

I. MÜLKİYET HAKKI KAVRAMI

İnsanoğlu için varoluştan bu yana çok büyük öneme sahip olan mülkiyetin korunması ihtiyacı, mülkiyet hakkı kavramını doğurmuş; bu bağlamda mülkiyet hakkı da insan hakları hukukunun ilk ortaya çıktığı zamanlardan bu yana taşıdığı önemi koruyarak yaşama hakkı ve kişi hürriyetine ilişkin haklarla birlikte insan hakları mücadelelerine renk veren haklar arasında kendine yer bulmuştur.⁶ Ekonomik haklar grubuna dahil olan mülkiyet hakkı, tarihte burjuva devrimleriyle getirilen ilk haklar demeti içinde yer almış; bu hak burjuvazinin ve kapitalizmin yükselişe geçtiği dönemlerden itibaren anayasalarda çeşitli güvencelere bağlanmıştır.⁷ Mülkiyet hakkının korunması için sağlanan güvenceler ve mülkiyet hakkının kullanımına getirilen sınırlamalar, günümüzde de gerek uluslararası alanda gerekse Türk hukukunda ciddiyetle ele alınan hususlardır.

A. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Kapsamında Mülkiyet Hakkı

Ulusalüstü insan hakları hukuku bağlamında mülkiyet hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)’nde,⁸ İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS)’nde,⁹ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (Ame.İHS)’nde¹⁰ ve Afrika

1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 13. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 523.

⁶ Burak Gemalmaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 1.

⁷ Tanör/Yüzbaşıoğlu, s. 183.

⁸ “*Universal Declaration of Human Rights*” olarak bilinen bu belge, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu tarafından Haziran 1948’de hazırlanmış; 10.12.1948 tarihinde Paris’te BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

⁹ “*European Convention on Human Rights*” olarak bilinen “*İnsan Haklarını ve Temel Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)*”, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 04.11.1950 tarihinde Roma’da imzalanmış ve 03.09.1953’te yürürlüğe girmiştir. Türkiye 18.05.1954’te sözleşmeyi onaylamış; 28.01.1987’de bireysel başvuru hakkını tanımış; 28.01.1990’da ise Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir.

¹⁰ “*San Jose Paktı*” olarak da bilinen “*American Convention on Human Rights*”, 22.11.1969 tarihinde San Jose/Kosta Rika’da kabul edilerek 18.07.1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İnsan ve Halkların Hakları Şartı (AİHHŞ)'nda¹¹ düzenlenmektedir.¹² Sayılanlar haricinde ise genel insan hakları sözleşmeleri mülkiyet hakkına yer vermemiştir.¹³

Yukarıda sayılanlar arasında mülkiyet hakkına ilk yer veren metin İHEB'dir. Bildirinin 17. maddesinde mülkiyet hakkı oldukça sade bir şekilde düzenlenerek tanınmıştır. Düzenlemeye göre;

“Madde 17- Mülkiyet Hakkı

1. Herkes tek başına ya da başkalarıyla birlikte mülkiyet sahibi olma hakkını haizdir.

2. Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.”

San Jose Paktı olarak da bilinen Ame.İHS'de 21. madde mülkiyet hakkına ayrılmıştır. 3 fıkradan oluşan düzenlemenin¹⁴ ikinci fıkrasında hakkın sınırlandırılma şartları, üçüncü fıkrasında ise esasen angarya ve zorla çalıştırılma yasağı yer almaktadır.

Mülkiyet hakkı, AİHHŞ'nin ise 14. maddesinde tek fıkra halinde *“Mülkiyet hakkı güvence altına alınacaktır. Bu hakka sadece, kamusal ihtiyacın karşılanması için yahut topluluğun genel yararı için ve ilgili yasaların hükümlerine uygun olarak müdahale edilebilir.”* şeklinde düzenlenmektedir.

Mülkiyet hakkı bağlamında ele aldığımız en büyük öneme sahip uluslararası kaynağı ise İHAS oluşturmaktadır. Zira İHAS, bu sözleşmeye göre kurulan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) aracılığıyla sayılan tüm belgeler arasında en

¹¹ *“African Charter on Human and Peoples' Rights”* olarak bilinen bu belge Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından 27.06.1981 tarihinde Nairobi/Kenya'da kabul edilerek 21.10.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹² İHEB'in Türkçe metni için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments, Cilt/Volume IV-Birleşmiş Milletler Birinci Bölüm/United Nations First Part*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 3-23.;

Ame.İHS'nin Türkçe metni için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments, Cilt/Volume III-Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü/Organization of American States-Organization of African Unity*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 5-23.;

AİHHŞ'nin Türkçe metni için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Belgeleri Cilt III*, s. 229-251.; İHAS'ın Türkçe metni için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Council of Europe, Strazburg, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (erişim tarihi 01.03.2021).

¹³ Burak Gemalmaz, s. 3, 4.

¹⁴ *“Ame.İHS; Madde 21. Mülkiyet hakkı*

1. Herkes mülkiyetini kullanma ve mülkiyetinden yararlanma hakkına sahiptir. Yasa, bu kullanmayı ve yararlanmayı, toplumun çıkarlarına uygun olması koşuluna tabi kılabilir.

2. Hiç kimse, kamusal yarar yahut sosyal menfaat gerekçeleriyle ve yasa tarafından öngörülmemiş hallerde ve usullere/biçimlere göre adil bir tazminat ödenerek yapılması dışında, mülkiyetinden yoksun bırakılmayacaktır.

3. Bir kişinin bir başka kişi tarafından angarya ve herhangi bir başka biçimde sömürülmesi yasa ile yasaklanacaktır.”

etkin denetim mekanizmasına sahip belgedir. Ayrıca İHAM'a başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gereken son kanun yolu, çalışma konumuzda ele almakta olduğumuz Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoludur. Mülkiyet hakkı, İHAS'a Ek Birinci Protokolün "Mülkiyetin korunması" başlıklı 1. maddesi kapsamında şu şekilde korunmaktadır:

"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka habel getirmez."

Esas amacı, gerçek kişilerin ve tüzel kişilerin üzerinde mülkiyet kurdukları şeylerin devletlerin keyfi müdahalelerine karşı korunması¹⁵ olan bu madde ayrıca mülkiyet hakkının mutlak bir hak olmadığını ve maddede belirtilen şartlar yarıncı sınırlanabileceğini¹⁶ de göstermektedir.

Gemalmaz'a göre, mülkiyet hakkına ilişkin bu madde İHAM içtihatları nezdinde ele alındığında, normatif olarak dört tane kuralın düzenlendiği göze çarpmaktadır. Bu kurallar şu şekilde sıralanabilir:¹⁷

"- Kural 1: Mülkiyete saygı (Protokol 1, m.1/1, ilk cümle)

- Kural 2: Mülkiyetten yoksun bırakma ve bunun koşulları (kamu yararı ve yasallık koşulu) (Protokol 1, m.1/1, ikinci cümle)

- Kural 3: Taraf devletlere tanınan, mülkiyetten yararlanma hakkını genel yarara uygun şekilde düzenleme yetkisi (Protokol 1, m.1/2)

- Kural 4: "Yukarıda belirtilen üç ilke, birbirinden kopuk ve ilgisiz değildir; ikinci ve üçüncü kurallar, mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkına yöneltilebilecek müdahalelere ilişkin özel ilkelerdir ve bundan ötürü, bu tür müdahaleler ilk kuralda ortaya konan genel ilke ışığında yorumlanmalıdır."¹⁸

Öncelikle belirtilmelidir ki tüm İHAS sistemi için geçerli olan kavramların özerkliği ilkesi bu maddede de kendini göstermekte; mülkiyet hakkı ve bu hakkın

¹⁵ Aida Grgic / Zvonimir Mataga / Matija Longar / Ana Vilfan, *The Right to Property under the European Convention on Human Rights*, Human Rights Handbooks No. 10, Council of Europe, 2007, s. 5.

¹⁶ Osman Doğru/Atilla Nalbant, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Cilt, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 651.

¹⁷ Burak Gemalmaz, s. 22, 23.

¹⁸ İHAM, *Lithgow ve diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 9006/80, 24.06.1986, § 106.

konusu ulusal hukuklar çerçevesinde belirlenen sınıflandırmalardan bağımsız ve oldukça geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Öyle ki bu nedenle söz konusu madde literatürde “*malvarlığı hakları*” adıyla da anılmaktadır.¹⁹

Sözleşme ve içtihatlar uyarınca koruma altına alınan “*mal (property)*” kavramı, kişilerin sahibi oldukları şeyler kadar “*malvarlığına ilişkin değerler*”i de kapsamına almaktadır ki bu değerlere başvuruçunun ilgili hakkın korumasından etkili şekilde yararlanabilmek bakımından “*meşru beklenti (legitimate expectation)*”sinin bulunduğunu ispat edebileceği her tür iktisadi kıymet dahildir. Taşınır veya taşınmaz mallarla sınırlı olmayan mülkiyet hakkının konusuna böylelikle somut ve soyut varlıklar, telif hakları, hisse senetleri, patentler, gayrimenkul sermaye iradı, emeklilik maaşları, müşteri çevresine sahip olma veya belirli bir mesleği icra etme hakkı gibi varlık ve değerler de girmektedir.²⁰ Nitekim İHAM da çeşitli başvurularda müşteri birikimi (goodwill), şirket hissesi, bağlayıcı ve icrai nitelikteki yargı kararıyla belirlenmiş borç, vergi iadesine ilişkin talep, başvuruçunun işi için gerekli olan alkollü içki ruhsatı gibi varlıkları mal kapsamında değerlendirmiştir.²¹

İlgili maddede yer alan sınırlamalar esasen, mülkiyet hakkına müdahalede bulunabilecek ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında devletlerin sahip olduğu geniş takdir hakkına da işaret etmektedir. Kuşkusuz bu takdir yetkisinin kendini belki de en çok hissettirdiği alan devletlerin vergileme yetkileridir. İHAM içtihatları nezdinde de devletlerin vergi belirleme ve vergi salma yetkilerine saygı duyulmakta ve bu hususta geniş bir takdir yetkisine sahip oldukları kabulüyle²² yaklaşılmaktadır. Ancak bu yaklaşım, İHAM’ın bu takdir yetkisinin kullanımıyla oluşan müdahalelerin meşruiyetini değerlendirmekten kaçındığı anlamına gelmemekte;²³ haksız, keyfi, ölçüsüz veya ayrımcı müdahaleler mülkiyet

¹⁹ Gamze Gümüşkaya, *Mülkiyet Hakkına Vergisel Müdahaleler Bakımından İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’ne Kişisel Başvuru*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 83, dn. 3.

²⁰ Jean-François Renucci, *Introduction to the European Convention on Human Rights-The Rights Guaranteed and the Protection Mechanism*, Council of Europe, 2005, s. 51, 52.; Doğru/Nalbant, s. 651, 652.; Ayrıca bkz. İHAM, *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd./Birleşik Krallık*, B. No: 44302/02, 30.07.2007, § 83.

²¹ Mal kapsamında değerlendirilen varlıkların ele alındığı karar örnekleri için bkz. Gümüşkaya, s. 83, 84, dn. 4.

²² Vergilendirme alanında devletlerin diğer alanlara nazaran daha geniş bir takdir yetkisi olduğuna dair Komisyon içtihadı, uzunca bir süre vergilendirmeye ilişkin davalarda mülkiyet hakkı yönünden kabul edilemezlik kararlarının verilmesine sebep olmuş; vergi davalarının İHAM’a taşınabilmesi 1995 yılında *Dosier/Hollanda* kararı (*Gasus Dosier ve Fördertechnik GmbH/Hollanda*, B. No: 15375/89, 23.02.1995) ile mümkün hale gelmiştir. Billur Yaltı, *Vergi Yükümlüsünün Hakları*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 44.

²³ Monica Carss-Frisk, *Mülkiyet Hakkı-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No.lu Protokolünün 1. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitapları No: 4, 2. Baskı, Council of Europe, 2003, s. 5, par. 4.

hakkının korumasının dışında bırakılmamaktadır.²⁴ Mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına ilişkin ölçütler kapsamında İHAM'ın müdahalenin hukuka uygun olup olmadığına tespitini sağlayan bir takım değerlendirme kriterleri bulunmaktadır. Bunları, “yasal zemin”, “meşru amaç”, “kamu yararı”, “adil denge” ve “ölçülülük testi” şeklinde sıralamak mümkündür.²⁵

Devletin koyduğu her vergi, o vergi miktarından malvarlığının yoksun kalması anlamına geleceği için vergilendirme de mülkiyet hakkına yapılan bir müdahale anlamını taşımaktadır. İHAM da artık esasına girmekte olduğu vergilendirme konulu mülkiyet hakkı başvurularında bu müdahalenin Sözleşme kapsamında meşru olup olmadığına bakmaktadır. Bunu yaparken ilk olarak müdahalenin meşru bir temele dayanıp dayanmadığını irdelemekte; toplumun genel yararı ile bireylerin hakları arasında adil bir dengenin bulunup bulunmadığını sorgulamakta; ardından ölçülülük ilişkisinin mevcudiyetini inceleme altına almakta; son olarak ise müdahalenin kişileri bireysel ve aşırı bir yüke maruz bırakıp bırakmadığını araştırmaktadır.²⁶

Mülkiyet hakkı bakımından devletlere yüklenen yükümlülüklerin değerlendirilmesinde İHAM, bu hakkın yüklediği negatif yükümlülüğün yanı sıra aynı zamanda pozitif yükümlülüğün de söz konusu olduğu görüşündedir. Devletlere bu hak bağlamında yüklenen pozitif yükümlülük, özel hukuk kişileri arasında çıkan mülkiyet ihtilaflarını odağına almakta ve bu ihtilaflar bakımından Devletlere hakkaniyete uygun bir yargılama ortamı oluşturarak etkili hukuk yolları ihdas etme hususunda sorumluluk yüklemektedir.²⁷ Nitekim özel kişiler arasındaki mülkiyet ihtilafları açısından, çoğu zaman mülkiyet hakkına klasik müdahale biçimlerinden biri söz konusu olmamakla birlikte; mülkiyet hakkı bağlamında pozitif yükümlülük, gerekli usulî güvenceleri sunan yargısal prosedürleri sağlama ve bu suretle yargısal makamların özel kişiler arasındaki bir uyuşmazlıkta etkili ve adil bir karar vermesini temin etme sorumluluğunu kapsamaktadır.²⁸

²⁴ Gümüşkaya, s. 85.

²⁵ Pieter van Dijk ve diğerleri, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 4. Baskı, Intersentia Publishers, Oxford, 2006, s. 335, 336.

²⁶ Billur Yaltı Soydan, ‘Mülkiyet Hakkı Versus Vergilendirme Yetkisi: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine Göre Mülkiyet Hakkına Müdahalenin Sınırı’, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 227, Temmuz 2000.; Yaltı, a.g.e., s. 49-51.

²⁷ Philip Leach, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, 3. Baskı, Oxford University Press, 2011, s. 414.; Renucci, s. 52.

²⁸ “... This means, in particular, that the States are under an obligation to afford judicial procedures that offer the necessary procedural guarantees and therefore enable the domestic courts and tribunals to adjudicate effectively and fairly any disputes between private persons.”. İHAM, *Sovtransavto Holding/Ukrayna*, B. No: 48553/99, 25.07.2002, § 96.

B. Mülkiyet Hakkına İlişkin Ulusal Düzenlemeler

Mülkiyet hakkıyla ilgili, Anayasa'nın "Mülkiyet hakkı" kenar başlıklı 35. maddesi şu şekildedir:

"Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz."

Bu maddenin içerisinde mülkiyet ve miras hakkı tanınmakla birlikte hakka ilişkin özel sınırlama düzenlemesine yer verilmiş ve sınırlamanın ancak kanunla ve kamu yararı amacıyla yapılabileceği belirtilmiştir.

Sınırlamalar incelenirken ayrıca genel hüküm niteliğinde Anayasa'nın "Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması" kenar başlıklı 13. maddesini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Hükme göre; "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." Söz konusu madde, 4709 sayılı Kanun'un²⁹ 2. maddesi ile 2001 yılında değiştirilmiş olup³⁰ mevcut düzenlemede genel sınırlama sebepleri ve sınırlamanın öngörülmediği amaç dışında kullanılması yasağı kaldırılmıştır. 1961 Anayasası'nda bulunan öz kriteri yeniden madde metnine dahil edilmiş; demokratik toplum düzeninin gerekleri muhafaza edilmiş; ayrıca laik Cumhuriyetin gerekleri kıstası ve ölçülülük kriteri eklenmiştir.³¹

Mülkiyet hakkına getirilen sınırlamalar hususunda Anayasa ile İHAS'a Ek Protokol 1'i karşılaştırmak gerekirse, Anayasa'ya göre sınırlamalar kamu yararı amacıyla ve kanunla yapılmak zorunda iken; Protokol sınırlamanın kamu yararı sebebiyle, yasada öngörülen koşullara ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak yapılabilece-

²⁹ 4709 sayılı ve 03.10.2001 kabul tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (R.G.: 17.10.2001-24556 Mükerrer).

³⁰ Değişiklikten önce madde şu şekildeydi:

"Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13.- Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğinin, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir."

³¹ Saim Tuğrul, *Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması*, Kazancı, İstanbul, 2004, s. 133.; Kemal Gözler, 'Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme', Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 59, Sayı 2001/4, s. 55, 56.

ğini öngörülmektedir. Ancak İHAM, yasada öngörülen koşulları, bir diğer ifadeyle hukukiliği geniş yorumlayarak şekli değil maddi olarak ele almakta ve yasanın altında kalan düzenleyici işlemler ile istikrar kazanmış yargı kararlarına dayanan ilkelerin de hukukilik şartını karşılayabildiğini kabul etmekte³² iken Anayasa ve AYM, tüm sınırlamaların mutlak manada kanunla yapılacağını öngörerek esasen İHAS'tan daha geniş bir koruma sağlamaktadır.³³ Ancak İHAM'a göre de her hukuk kuralı hukukiliği karşılamamakta; kuralın yasada öngörülen koşul olarak kabul edilebilmesi için belirli, açık, öngörülebilir ve ulaşılabilir olması gerekmektedir.³⁴

Mülkiyet ihlaline ilişkin önüne gelen başvurularda AYM'nin izlediği sistematik, İHAM'ın izlediği sistematik ile oldukça benzerdir. İlk olarak mülkiyet hakkına konu bir mal olup olmadığının tespiti yapılmakta; varsa müdahalenin mevcudiyeti araştırılmakta; müdahalenin tespiti halinde müdahale, kanunilik, meşru kamu yararı amacı ve ölçülülük ilkesi bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

II. MÜLKİYET HAKKI KAPSAMINDA ANAYASA MAHKEMESİ'NİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI

A. Kabul Edilebilirlik Bakımından

Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuruya konu yapılan mülkiyet hakkı ihtilafları arasından *feragat nedeniyle düşme*³⁵ ve *süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik*³⁶ gerekçeleri, mülkiyet hakkı açısından ayrıca incelenmeye değer bir özellik taşımadıkları için bu çalışma kapsamında belirtilen gerekçeler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmayacaktır.

³² Gümüşkaya., s. 117, 118.; Adnan Gerçek/Güneş Çetin Gerger/Çağatan Taşkın/Feride Bakar/Simla Güzel (Gerçek ve diğerleri), *Mükellef Hakları Türkiye Perspektifi ve Geliştirilmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 114.; Ayrıca bkz. İHAM, *Malonei/İngiltere*, B. No: 8691/79, 02.08.1984, § 66-68.

³³ "..., *AIHM, yasada öngörülen koşulları, bir diğer ifadeyle hukukiliği geniş yorumlayarak istikrar kazanmış yargı kararlarına dayanan içtihat yoluyla geliştirilmiş ilkelerin de hukukilik şartını karşılayabildiğini kabul ederken (bkz. Malonei/İngiltere, B. No: 8691/79, 2/8/1984, § 66-68) Anayasa, tüm sınırlandırmaların mutlak manada kanunla yapılacağını öngörerek Sözleşme'den daha geniş bir koruma sağlamaktadır.*" AYM, *Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/817, 19.12.2013, § 31; *Ayşe Başçı ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/5367, 25.02.2015, § 71.

³⁴ Billur Yaltı, *'Mülkiyet Hakkına Vergisel Müdahalede Kanunilik: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Yeni Kararlarında "Çelişik Mevzuat" ve "Çelişik İchtihat"'*, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 276, Eylül 2011.

³⁵ AYM, *Genomed Sağlık Hizmetleri A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2013/1210, 26.06.2014.

³⁶ AYM'nin adli tatile tabi olmaması nedeniyle süre aşımı kararı için bkz. AYM, *Turgut Tayyar Başvurusu*, B. No: 2013/7168, 15.10.2014.; karar düzeltme isteminin sonucunun taraflara bildirilmesi yeterli olup, ayrıca karar düzeltme isteminin reddine dair kararın tebliğinin gerekmemesi nedeniyle gerçekleşen süre aşımı kararı için bkz. AYM, *Neriman Kongur ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/1557, 16.04.2013.

“*Kişi yönünden yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemez bulunan bir başvuruda, başvuru idareyle anlaşma sağlayarak alacağını tahsil etmesi ve tazminatın ödenmemesinden kaynaklanan maddi mağduriyetin tamamen giderilmesi sonucunda kamu mallarının haczedilmezliğine dair kanun hükümlerinden olumsuz etkilenme olasılığı kalmadığından mağdur sıfatının kaybedilmesi söz konusudur.³⁷ Diğer bir kişi yönünden yetkisizlik kararında ise başvuran Bilkent Üniversitesi’nin kamu tüzel kişiliğini haiz üniversite olması sebebiyle bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığına hükmedilmiştir.³⁸ Bu kararlarda da yine mülkiyet hakkı bakımından ayrıca incelenmeye değer bir husus bulunmamaktadır.

“*Zaman bakımından yetkisizlik*” kararları bakımından ise bu kararların verilme sebebi, şikayetlerin dayandığı mahkeme kararlarının ya da ihlal iddialarının, 23.09.2012 tarihinden önce kesinleşmiş olması olduğundan, mülkiyet hakkı açısından ayrıca ele alınacak bir husus bulunmamaktadır.

Belirtilenler haricinde diğer kabul edilemezlik kriterleri, aşağıdaki başlıklarda yer almaktadır.

1. Mülkiyet Hakkının Değerlendirilmesine Gerek Görülmemesi

Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuruda mülkiyet hakkının “*ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemesi*” yönünde verdiği kararların ortak özelliği, ihtilafın çıkma sebebi ne olursa olsun aynı zamanda makul sürede yargılanma hakkının ihlali hususunun gündeme gelmesidir. Bu kararların birçoğu terör eylemleri nedeniyle yerleşim yerinin terk edilmesi sonucu doğan zararların karşılanması istemi ve kadastro tespitine itiraz davalarıyla ilgilidir. AYM, bu başvuruları incelerken; “*hakkaniyete uygun yargılanma hakkı*”nın³⁹ ya da “*makul sürede yargılanma hakkı*”nın ihlal edildiği⁴⁰ sonucuna varmakla birlikte, mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki iddiaların esasının ayrıca değerlendirilmesine

³⁷ AYM, *Arman Mazman Başvurusu*, B. No: 2013/1752, 26.06.2014.

³⁸ Bu kararda Erdal Tercan karşı oy yazısı yazarak mülkiyet hakkı bakımından çoğunluğa katıldığını ancak adil yargılanma hakkı bakımından kamu gücü kullanılmadığından karara katılmadığını belirtmiştir. AYM, *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Başvurusu*, B. No: 2013/1430, 21.11.2013.

³⁹ Örneğin bkz. “*Başvurucunun Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmış olmakla, mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki iddianın esasının ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.*” AYM, *Cahit Tekin Başvurusu*, B. No: 2013/2744, 16.07.2014.

⁴⁰ Örneğin bkz. “*Başvurucular tarafından ayrıca, uzun süren yargılama nedeniyle taşınmazlardan yararlanamadıkları ve taşınmazlar nedeniyle sağlanan gelir desteklerinden istifade edemedikleri belirtilerek Anayasa’nın 35. maddesinde tanımlanan mülkiyet haklarının ihlal edildiği iddia edilmiş olmakla beraber, somut yargılama bağlamında başvuru sahiplerinin makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiği yönünde yukarıda yer verilen tespitler ışığında, mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki iddianın ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.*” AYM, *Sino Kaya ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/3839, 18.06.2014.

gerek görmemektedir. Özel kişiler arasındaki mülkiyet ihtilafları bakımından ise pozitif yükümlülüğe değinilerek, olayda başvuruçunun delillerinin ve iddialarının adil yargılanma hakkı çerçevesinde derece mahkemelerince ayrıntılı bir değerlendirilmeye tabi tutulup tutulmadığının incelemesi yapılmıştır.⁴¹

“*Bu aşamada değerlendirmeye gerek görülmemesi*” gerekçesiyle verilmiş kararlarda ise ortak nokta, bulunulan süreçte mülkiyet iddiasının tartışmaya elverişli olmamasıdır. Kararlardan birinde,⁴² adil olmayan bir yargılamanın sonucundan hareketle mülkiyet iddiası tartışılmayacağından, mülkiyet iddiasının başvuruçuya bilirkişi raporuna itiraz edecek fırsatın verildiği adil bir yargılamada tartışılarak sonuca bağlanması ve bu karar üzerinden temyiz incelemesinin yapılması, dosyanın daha sonra AYM önüne getirilmesi gereğinden bahsedilmiştir. Bir başka kararda⁴³ ise, derece mahkemesi kararının gerekçesiz olması nedeniyle yargılamanın yenilenmesine karar verildiği, mülkiyet hakkının ihlali iddialarının yargılamanın yenilenmesi davasında değerlendirilebileceği yönünde gerekçe gösterilmiştir.

2. Açıkça Dayanaktan Yoksun Olma

Anayasa Mahkemesi'nin açıkça dayanaktan yoksun bulduğu başvuruların ağırlıklı çoğunluğunu, kanun yolu şikayeti niteliğindeki başvurular oluşturmaktadır. Nitekim bu başvurularda⁴⁴ AYM, “*derece mahkemesi kararının bariz takdir hatası veya açıkça keyfîlik de içermediği*” tespitlerinde bulunmuştur. Kamulaştırmada ilk derece mahkemelerinin bedel tespiti bakımından uyguladıkları yöntemlere ilişkin başvurularda⁴⁵ ise AYM; “*istikrarlı uygulanan yöntemin bilinebilir ve erişilebilir olması, içtihatın öngörülebilir olması*” tespitleri doğrultusunda başvuruların bedel tespitine ilişkin kısımlarını açıkça dayanaktan yoksun bulmaktadır.

Başvuruçuların iddialarını kanıtlamaya yönelik yeterli miktarda belge veya bilgi sunmaması,⁴⁶ mülkiyet hakkı kapsamına gelecekte yaşanmasını beklenen değer artışının sokulması,⁴⁷ kamulaştırma bedelinin başvuruçuya bedel tespitinin üzerinden çok uzun zaman geçmeden ödenmesi neticesinde enflasyonda yüksek oranda bir artış meydana gelmemesi ve orantısız ya da aşırı bir yük yüklenmemiş olması;⁴⁸ başvuruçunun mülkiyetinde bulunan mallarını terör dolayısıyla terk etme-

⁴¹ Örneğin bkz. AYM, *Mehmet Yavuz Başvurusu*, B. No: 2013/2995, 20.02.2014.

⁴² AYM, *Faik Gümüüş Başvurusu*, B. No: 2012/603, 20.02.2014.

⁴³ AYM, *İbrahim Şendil Başvurusu*, B. No: 2013/4495, 17.07.2014.

⁴⁴ Örneğin bkz. AYM, *Solmaz Erdiñ Başvurusu*, B. No: 2014/2713, 17.11.2014.

⁴⁵ Örneğin bkz. AYM, *Fikri Erdoğan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/9032, 05.11.2014.

⁴⁶ Örneğin bkz. AYM, *Adnan Güzel Başvurusu*, B. No: 2014/2496, 25.02.2015.

⁴⁷ Örneğin bkz. AYM, *Mülayim Vural ve Ramazan Vural Başvurusu*, B. No: 2013/1675, 18.09.2014.

⁴⁸ Örneğin bkz. AYM, *A.Y.İ. Başvurusu*, B. No: 2013/252, 26.06.2014.

diğinin Danıştay'ın onaması sonucu kesinleşen mahkeme kararıyla tespit edilmiş olması,⁴⁹ kamulaştırmanın açık hukuki dayanağının ve meşru amacının bulunması ve bedelin mahkeme kararıyla, usulüne uygun tespit edilmesi⁵⁰ hallerinin yine bu kapsamda verilen kararların gerekçeleri arasında yer aldığı gözlemlenmektedir.

3. Başvuru Yollarının Tüketilmemiş Olması

Başvuru için tüketilmesi zorunlu tutulan kanun yollarından anlaşılması gereken olağan kanun yollarıdır. Başvuru konusu şikayet, bilgi ve deliller AYM'ye iletilmeden önce mutlaka yetkili yargısal ve idari mercilere usule uygun olarak iletilmeli; bu aşamalarda davanın ve başvurunun takibi için gerekli özen gösterilmelidir.⁵¹

Başvuru yollarının tüketilmemiş olduğuna hükmedilen başvurularda AYM'nin kararlarına dayanak gösterdiği gerekçelere göz gezdirmek gerekirse; yanlış tutulan tapu kadastro işlemlerinden dolayı devletin tazminat bakımından kusursuz sorumluluğu olmasına rağmen adli yargıda Hazine'den tazminat talep edilmemiş olması;⁵² derdest olan davada henüz esas hakkında bir karara varılmamış olması;⁵³ usulüne uygun şekilde temyiz yoluna başvurulmaması;⁵⁴ AYM önünde ileri sürülen ihlal iddialarının, derece mahkemesinde ve temyiz safhasında ileri sürülmemiş olması;⁵⁵ mülkiyet hakkına ilişkin yargılama hala derece mahkemesinde devam ediyor iken ihtiyati tedbir kararının esas davadan ayrı değerlendirilmeye tabi tutulamaması;⁵⁶ kamulaştırmamız el atma nedeniyle uğranıldığı iddia ettiği zararın tazmini amacıyla ayrı bir dava açılmaması veya karşı dava ile bu talebin ileri sürülmemesi⁵⁷ gibi gerekçeler karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte AYM kararlarında da altı çizildiği üzere başvurucudan sadece kağıt üzerinde kalan ve fiilen işlerliği bulunmayan bir hukuki yolu tüketmesi beklenmemektedir. Bu doğrultuda, hukuki veya fiili olarak etkili bulunmayan, hak ihlalinin sonuçlarını düzeltici vasıf taşımayan, öngördüğü olağan olmayan şekli koşullar nedeniyle uygulamada kullanılabilir ve erişilebilir olmaktan uzaklaşan başvuru yollarının tüketilmesi zorunlu görülmemektedir.⁵⁸

⁴⁹ Örneğin bkz. AYM, *Mehmet Cemal Sadak Başvurusu*, B. No: 2013/2666, 28.05.2014.

⁵⁰ Örneğin bkz. AYM, *Hayrettin Aktaş Başvurusu*, B. No: 2013/1205, 17.09.2013.

⁵¹ AYM, *İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B. No: 2013/1177, 26.03.2013, § 17.

⁵² Örneğin bkz. AYM, *Zeki Demirel ve Yusuf Demirel Başvurusu*, B. No: 2014/198, 20.11.2014.

⁵³ Örneğin bkz. AYM, *Yücel Mandacı Başvurusu*, B. No: 2013/7958, 19.11.2014.

⁵⁴ Örneğin bkz. AYM, *Mahmut Ekrem Erhun ve Colette Monique Jourovsky Erhun Başvurusu*, B. No: 2013/3588, 18.09.2014.

⁵⁵ Örneğin bkz. AYM, *Zeliha Taşkın ve Aysel Taşkın Başvurusu*, B. No: 2013/8485, 18.06.2014.

⁵⁶ Örneğin bkz. AYM, *Abdulkadir Aşan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/7565, 08.05.2014.

⁵⁷ Örneğin bkz. AYM, *Bayram Gök Başvurusu*, B. No: 2012/946, 26.03.2013.

⁵⁸ AYM, *Fatma Yıldırım Başvurusu*, B. No: 2014/6577, 16.02.2017, § 39.

Benzer şekilde başvuranın lehine olan kesinleşmiş bir yargı kararının uygulanmadığı yönündeki şikayetlerde, başvuru- cunun AYM'ye başvurmadan önce ayrı bir icra takibi yapmasının veya dava açmasının beklenemeyeceği, ayrıca başka bir yolu tüketmesine gerek bulunmadığı da AYM tarafından dile getirilmektedir.⁵⁹

4. Konu Bakımından Yetkisizlik

Anayasa Mahkemesi, konu bakımından yetkisizlik kararlarında⁶⁰ genellikle mevcut bir mülkiyet hakkı olup olmadığını; meşru beklentinin ispatlanıp ispatlanmadığını; meşru bir beklentiye sevk edecek bir kanun hükmü veya yerleşik yargısal bir içtihat bulunup bulunmadığını incelemeye almaktadır.

Örneğin bir başvuruda,⁶¹ ücret gelirleriyle diğerlerinden aynı tarifede vergi alınmasını iptal eden AYM kararını dayanak yapan başvuru- cu, 2006-2009 yılları arasında fazladan alınan verginin iadesini talep etmiş; AYM ise söz konusu AYM iptal kararının, geçmişe dönük olarak vergi iadesi şeklinde alacak hakkı doğurucu bir etkiye sahip olmadığı gibi, bu konuda meşru beklenti oluşturmak bakımından da elverişli olmadığından bahisle konu bakımından kabul edilemezlik kararı vermiştir.

Bir başka başvuruda⁶² AYM, Türk Yunan mübadelesi zamanında başvuru- cunun dedesine Safranbolu ilçesinde verilen iskân hakkının başvuru- cunun taşınmazın mülkiyetini kazanmasını sağlamadığından bahisle korunmaya değer bir menfaat doğurmadığı gerekçesiyle başvuru- nun konu bakımından kabul edilemezliğine hükmetmiştir.

Diğer bir somut olayda⁶³ ise başvuru- cunun hak iddia ettiği taşınmazın, kadastro tespitinden önce kesinleşen derece mahkemesi kararları ile kadim yayla niteliğinde olduğunun belirlendiği; kadastro tespit tutanağına istinaden tapu kaydı tutulmuş ise de, Yargıtayın yerleşik içtihatlarında taşınmazın hukuki dayanaktan yoksun ve geçersiz bir işlemle tapu kaydına bağlanması ile oluşan bu tescilin yok hükmünde kabul edildiğinden bahisle, korunmaya değer bir menfaat bulunmadığından konu bakımından yetkisizlik kararı verilmiştir.

B. Esas Bakımından

Anayasa Mahkemesi esas bakımından bireysel başvuruları incelemeye alırken Anayasa ve İHAS'ta yer alan hükümleri birlikte değerlendirmekte ve ilintili İHAM içtihatlarından sıklıkla yararlanmaktadır. Nitekim AYM kararlarında da

⁵⁹ AYM, *Erol Aksoy Başvurusu* (2), B. No: 2016/11026, 12.12.2019, § 56, 58.

⁶⁰ Örneğin bkz. AYM, *Cemal Bayseferoğulları Başvurusu*, B. No: 2013/2264, 26.02.2015.

⁶¹ AYM, *Selçuk Emiroğlu Başvurusu*, B. No: 2013/5660, 20.03.2014.

⁶² AYM, *İhsan Vurucuoğlu Başvurusu*, B. No: 2013/539, 16.05.2013.

⁶³ AYM, *Cemile Ünlü Başvurusu*, B. No: 2013/382, 16.04.2013.

sıklıkla ifade ettiği üzere İHAM, ulusal mahkemelerin iç hukuku ve olayları yorumlarken yorumun İHAS değerleriyle uyumsuz ve keyfi olmaması, İHAM'ın yorumladığı şekilde İHAS bakımından en uygun yorumun tercih edilmesi gerektiğini⁶⁴ vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra bireysel başvuru, kamu gücü kullanılarak gerçekleştirilen müdahaleler neticesinde oluşan hak ihlallerinin giderilmesi bakımından “*ikincil koruma mekanizması*” konumundadır ancak özel kişiler arası ilişkilerde gerçekleşen müdahalelerde de devlete atfedilebilecek sorumluluklar (pozitif koruma önlemleri)⁶⁵ bulunmaktadır.

Mülkiyet hakkına ilişkin olarak kullanılacak kıstasları AYM bir kararında⁶⁶ şu şekilde ifade etmektedir:

“Anayasa’da ve Sözleşme’de yer alan hükümler devlete mülkiyetin kullanımını veya mülkiyetten yararlanma hakkını kontrol etme ve bu konuda düzenleme yetkisi vermektedir. Mülkiyeti sınırlamaya göre daha geniş takdir yetkisi veren düzenleme yetkisinin kullanımında da yasallık, meşruluk ve ölçülülük ilkelerinin gereklerinin karşılanması kural olarak aranmaktadır (Bkz. Depalle/Fransa [BD], B. No: 34044/02, 29/03/2010, § 85). Buna göre mülkiyet hakkının düzenlenmesi yetkisi de kamu yararı amacıyla ve kanunla kullanılmalıdır. Bunun yanında ölçülülük ilkesi gereği mülkiyetten yoksun bırakmada aranan tazminat ödeme yükümlülüğü, davanın koşullarına göre düzenleme yetkisinin kullanıldığı her durumda gerekmeyebilmektedir (Bkz. Jahn ve Diğerleri/Almanya [BD], B. No: 46720/99 72203/01 72552/01, 30/6/2005, § 117).”

Netice itibarıyla, daha önce belirttiğimiz üzere mülkiyet hakkının ihlaline dair önüne gelen başvuruda AYM'nin, müdahalenin varlığı tespit edildiği takdirde bu müdahalenin kanuni, meşru bir kamu yararı amacına sahip ve ölçülü olup olmadığını değerlendirdiğini belirtmek mümkündür. Kanunilik ölçütünü ise çoğunlukla hukuk devleti ilkesi ve alt ilkeleriyle birlikte ele almaktadır.

Hukuk devleti ilkesi AYM tarafından sadece mülkiyet hakkında yahut sadece diğer hak ve özgürlükleri konu alan bireysel başvurularda değil somut ve soyut norm denetimlerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Zira bu ilke, yasamanın ve yürütmenin üstün gücünü hukukla sınırlandıran bir yargı erkini gerekli kıldığı

⁶⁴ İHAM, *Pla ve Puncernau/Andora*, B. No: 69498/01, 13.07.2004.

⁶⁵ Pozitif yükümlülüğün kapsamını AYM bir kararında “*Devletin pozitif yükümlülükleri nedeniyle mülkiyet hakkı bakımından koruyucu ve düzeltici bazı önlemler alması gerekmektedir. Koruyucu önlemler mülkiyete müdahale edilmesini önleyici; düzeltici önlemler ise müdahalenin etkilerini giderici, diğer bir ifadeyle telafi edici yasal, idari ve fiili tedbirleri kapsamaktadır.*” şeklinde belirterek madencilik faaliyetleri neticesinde konutu zarar gören başvurucunun iddialarının esasını inceletme ve zararını giderme imkanı sunan etkili bir hukuk yolunun bulunmaması nedeniyle mülkiyet hakkı ile bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir. AYM, *Sabri Uhrağ Başvurusu*, B. No: 2017/34596, 29.12.2020, § 56.

⁶⁶ AYM, *Türkiye Emekliler Derneği Başvurusu*, B. No: 2012/1035, 17.07.2014, § 31.

için AYM'nin temel varlık sebebi olarak görülmektedir. İHAM, kanunilik ölçütü bağlamında “öngörülebilirlik”, “ulaşılabilirlik” ve “belirlilik” kriterlerini devreye sokmakta iken AYM kanunilik ilkesini halihazırda hukuk devleti ilkesinin alt ilkesi olarak kabul ettiği için sayılan bu kriterleri de hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak görmektedir. Bu nedenle mülkiyet hakkının konu edildiği bireysel başvuru kararlarında kanunilik incelemesi yapılırken sıklıkla hukuk devleti ilkesinin ve kanunilik kriterinin iç içe geçtiği; alt ilkelerin yorumlanmasında ve somut olaya uygulanmasında ise sıklıkla İHAM içtihatlarından yararlanıldığı gözlemlenmektedir.

Aşağıdaki başlıklarda belirtilen kıstaslar doğrultusunda çeşitli dava konularına yönelik AYM içtihatları ele alınmaktadır.

1. Kanunilik İlkesine ve Hukuk Devleti İlkesine Aykırılık

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti” ilkesini; “kanunilik ilkesi”, “hukuki güvenlik ilkesi” ve bu ilkenin alt ilkeleri konumundaki “belirlilik” ve “öngörülebilirlik” ilkeleriyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Bu nedenle kanunilik kriteri ele alınırken sıklıkla hukuk devleti ilkesine atıf yapılmaktadır. İlkeler olaya uygulanırken ise öncelikle şekli anlamda kanunun varlığı araştırılmakta; ardından kanun hükümlerinin ulaşılabilirlik, belirlilik ve öngörülebilirlik ölçütlerini sağlayıp sağlamadıkları değerlendirilmektedir.

Kanunilik ölçütü çerçevesinde ele alınan başvuru konularının başında yargı kararlarının uygulanmaması gelmektedir. Nitekim İHAM da kararlarında⁶⁷ yargı kararlarının icra edilmemesini veya icrasının geciktirilmesini mülkiyet hakkına müdahale olarak kabul etmekte ve bu durumun adil yargılanma hakkının yanı sıra mülkiyet hakkını da ihlal ettiğini belirtmektedir. Benzer şekilde AYM, ilgili mahkeme kararını uygulamakla görevli kamu makamlarının bu kararın uygulanmasını engellemesi ya da kararın uygulanması için gerekli özeni göstermemesi durumlarında mülkiyet ihlalinin gerçekleştiği sonucuna varmaktadır.⁶⁸ Bu hallerde idarenin “hukuki ve fiili imkânsızlık hâlinin bulunduğu ve yargı kararının icra edilmesi önünde aşılabilir bir engel olduğunu somut bir biçimde” ortaya koyması beklenmekte; olağanüstü koşulların varlığı halinde dahi “en tatmin edici alternatif çözümlerle belirleyerek uygulamakla” yükümlü olduğu dile getirilmektedir.⁶⁹

Mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin yapılan başvurulardaki somut olaylarda bilhassa öngörülebilirliğin mevcudiyeti, hukuk devleti ilkesi ve kanunilik ilke-

⁶⁷ Örn. bkz. İHAM, *Burdov/Rusya*, B. No: 59498/00, 07.05.2002, § 40.

⁶⁸ Örn. bkz. AYM, *Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Başvurusu*, B. No: 2013/711, 03.04.2014, §§55-75.; *S.S. Yeni Foça Asmadere Konut Yapı Kooperatifi Başvurusu*, B. No: 2015/14525, 10.10.2019, § 64.

⁶⁹ AYM, *Erol Aksoy Başvurusu (2)*, B. No: 2016/11026, 12.12.2019, § 82, 83.

si bağlamında yapılacak değerlendirmeler açısından büyük önem teşkil etmekte olup AYM'nin öngörülebilirliğin mevcut olmadığı gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlaline karar verdiği iki önemli başvurudan bahsetmek gerekmektedir.

Birinci başvuruda,⁷⁰ bir okul kantinini okul aile birliğinden kiralarak işleten başvuru, kira ödemesinden katma değer vergisi (KDV) tevkifatı yapıp sorumlu sıfatıyla beyanname vermediğinden bahisle takdir komisyonuna sevk edilmiştir. Başvuru, 3065 sayılı Kanun⁷¹ m.17/f.4/b.d uyarınca iktisadi işletmelere dâhil olmayan gayrimenkullerin kiralanmasının KDV'den istisna edildiğini, okul aile birliklerinin tüzel kişiliğinin ve iktisadi işletme niteliğinin bulunmadığını ileri sürerek Balıkesir Vergi Mahkemesi'nde dava açmış; davanın reddedilmesi üzerine Bölge İdare Mahkemesi'ne başvurduysa da itirazı reddedilmiş ve karar kesinleşmiştir. Başvuru ayrıca kendi durumuna benzer davalarda yargı mercileri tarafından farklı kararlar verildiğini belirtmektedir. AYM, önüne gelen bu başvuruda; öncelikle Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesinin temel ilkelerinden biri olarak gördüğü belirlilik ilkesine değinmiş ve bu ilkenin hukuki güvenlik ilkesiyle olan bağlantısını⁷² irdelemiştir. Ardından hukuki güvenlik ilkesinin, kuralların öngörülebilirliğini gerektirdiğinden bahisle öngörülebilirlik kavramını açmış⁷³ ve İHAM içtihatları nezdinde öngörülebilirliğin kapsamını⁷⁴ açıklamıştır. Somut olayda Balıkesir Vergi Mahkemesi'nin "*ilgili*

⁷⁰ AYM, *Murat Çevik Başvurusu* (5), B. No: 2013/3246, 16.12.2015.

⁷¹ 3065 sayılı ve 25.10.1984 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu (R.G.: 02.11.1984-18563).

⁷² "*Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devletinin temel ilkelerinden biri "belirlilik"tir. Bu ilkeye göre yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu birtakım güvenceler içermesi gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup birey; belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların idare için hangi müdahale yetkisini doğurduğunu kanundan öğrenebilme imkânına sahip olmalıdır. Birey, ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörüp davranışlarını düzenleyebilir, ..."* § 36.

⁷³ "*Bir kanuni düzenlemenin bireylerin davranışını ona göre düzenleyebileceği kadar kesinlik içermesi, kişinin gerektiği takdirde hukuki yardım almak suretiyle bu kanunun düzenlediği alanda belli bir eylem nedeniyle ortaya çıkacak sonuçları makul bir düzeyde öngörebilmesi gerekmektedir. Öngörülebilirliğin mutlak bir ölçüde olması gerekmez, ..."* § 37.

⁷⁴ "*Yasa kuralına yönelik olarak birden fazla yorumunun yapılabiliyor olması, tek başına kuralın AİHS'in aradığı anlamda "öngörülebilirlik" şartını karşılamada başarısız olduğu anlamına gelmez. Mahkemelerin görevi, kuralın günlük yaşamdaki uygulamaları dikkate alarak yoruma dair şüpheleri kesin olarak ortadan kaldırmaktır (Gorzelik ve diğerleri/Polonya, B. No: 44158/98, 17/2/2004, § 65). Yüksek mahkemelerin yasanın tutarlı bir şekilde uygulanmasında güvence olması göz ardı edilemez (Tudor Tudor/Romanya, B. No: 21911/03, 24/3/2009, §§ 29, 30; Ștefănică ve diğerleri/Romanya, B. No: 38155/02, 2/11/2010, §§ 36, 37). Ancak bu güvencenin gereğinin yerine getirilmesinde başarısız olunması, Sözleşme'ye Ek (1) No.lu Protokol'ün 1. maddesinin gerekliliklerine uygun olmayan sonuçlara neden olabilir (Păduraru/Romanya, B. No: 63252/00, 1/11/2005, §§ 98, 99)." § 39.*

mevzuatın yorumlanmasında, Danıştay ilgili dairelerinin yerleşik kararları ve diğer bölge idare mahkemeleri kararlarından farklı ve “öngörülemez” nitelikte bir değerlendirme yaparak” davayı reddettiği tespitinde bulunan AYM, netice olarak “...başvurucu hakkında yapılan yargılama sırasında hukuk kurallarının yorum ve uygulanmasının “öngörülemez” nitelikte olması nedeniyle Anayasa’nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.” gerekçesiyle başvurusunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir diğer kararda⁷⁵ ise; Türkiye İş Bankası A.Ş.’nin çalışanlarına çeşitli menfaatler sağlamak üzere kurulmuş olan Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı’na şubeleri itibarıyla yaptığı katkı payı ödemelerinin, vergi müfettişlerince yapılan vergi incelemesi sonucunda ücret olarak değerlendirilmesi dolayısıyla tarh edilen gelir vergisi ve damga vergisi ile kesilen vergi ziyayı cezalarına karşı açtığı davanın reddi nedeniyle başvuru mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AYM, bir önceki kararlar benzer şekilde Anayasa m.13, 35 ve 73’te düzenlenen kanunilik ilkesini, “belirlilik”, “öngörülebilirlik” ve “hukuki güvenlik” ilkeleriyle birlikte ele almış ve vergilere ilişkin yasa kurallarının taşınması gereken nitelikleri belirtmiştir.⁷⁶ Bu kapsamda AYM somut olaya ilişkin ilgili kanun hükümlerini açık ve net nitelikte görmeyerek bu durumun öngörülebilirlik ilkesi ile bağdaşmadığını belirtmiş⁷⁷ ve “..., öngörülebilirliğin ancak 2013 tarihli Danıştay Daire kararlarıyla söz konusu olduğunun anlaşılması karşısında başvuru konusu vergilendirme işleminin ilişkin olduğu vergilendirme dönemi (2007 yılı) itibarıyla, Anayasa’nın 73. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan verginin kanuniliği ilkesi gereği kanuni düzeyde sağlanması gereken öngörülebilirliğin sağlanmadığı, kanun hükümlerindeki öngörülemezliğin kanun altı idari uygulamalar ve düzenlemeler veya

⁷⁵ AYM, Türkiye İş Bankası A.Ş. Başvurusu, B. No: 2014/6192, 12.11.2014.

⁷⁶ “..., Verginin belirli ve öngörülebilir olması, vergiye ilişkin hükümlerin “açık ve anlaşılır” olmasını gerektirmekte olup, Anayasa’nın 73. maddesinin üçüncü fıkrası ile Türk Hukukunda vergisel yükümlülüğün mutlaka kanunla konulmasını zorunlu tutan Anayasa hükmünün, vergi yoluyla mülkiyet hakkına yönelik müdahaleler karşısında kişilere AİHS’e göre daha üst düzey bir koruma sağladığı söylenebilir, ...” § 42.

“Mülkiyet hakkına vergi yoluyla yapılan müdahalenin meşruiyetinin sorgulanabilmesi için, kanun tarafından öngörülmüş olma ölçütünün alt ölçütleri olan “ulaşılabilirlik” ve “öngörülebilirlik” ölçütlerinin sağlanıp sağlanmadığının, bir diğer deyişle kanuni dayanağın mülkiyet hakkı sahibi bakımından ulaşılabilir ve öngörülebilir olup olmadığının ve hak sahibinin hukuki güvenliğinin sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.” § 50.

⁷⁷ “..., İlgili kanun hükümlerinin yorumuna ilişkin lehe ve aleyhe bu değerlendirmelerden, Banka tarafından Vakfa katkı payı ödenmesinde çalışanlarca menfaatin ne zaman elde edildiği hususunun kanun hükümlerinden açık ve net bir şekilde çıkarılamayacak olduğu anlaşılmakta olup, Danıştay tarafından ilgili kanun hükümlerinin bu şekildeki yorumunun başvuru açısından öngörülebilirlik ilkesiyle bağdaştırılmasının zor olduğu görülmektedir, ...” § 58.

yargısal içtihatlarla giderilemediği, bu durumda başvuru tarafından 2007 yılında Vakfa ödenen katkı paylarının ücret sayılarak vergilendirilmesine ilişkin işlemlerin, öngörülebilir kanuni dayanağının bulunmadığı anlaşıldığından, vergi asılları bakımından varılan sonuç dolayısıyla vergi cezaları bakımından ayrıca değerlendirme yapılmasına gerek görülmemeyerek, Vakfa yaptığı katkı payı ödemeleri üzerinden vergi ve ceza tahsil edilmesi nedeniyle...” mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Aynı konulu Türkiye Sınai Kalkınma Bankası başvurusunda⁷⁸ ise AYM, 2013 yılından önceki vergilendirme dönemleri bakımından öngörülebilirliğin bulunmadığı gerekçesiyle bu dönemler bakımından mülkiyet hakkının ihlaline; katkı paylarının ücret olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten vergi inceleme raporunun tarihi olan 04.01.2013'ten sonraki vergilendirme dönemleri bakımından ise müdahalenin öngörülebilir olduğuna hükmetmiştir.

Her iki kararda da Anayasanın 35. maddesinde yer alan mülkiyet hakkı; 2. maddede yer alan hukuk devleti ilkesi ve 73. maddede yer alan verginin kanuniliği ilkesi ile birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ancak öngörülebilirlik kriterinin bu denli geniş yorumlanması, Danıştay nezdinde içtihat farklılıkları bulunan her kararın, bu kriterin mevcut sayılmaması nedeniyle ihlal gerekçesi oluşturması riskini beraberinde getirmektedir. Yasa kuralının öngörülebilirliği hususunda İHAM'ın yüksek mahkemelerin teşkil ettiği güvenceyi vurgulaması da göz önünde bulundurulduğunda, İçtihatları Birleştirme Kurulları'na bu doğrultuda büyük görev düştüğünü dile getirmek yanlış olmayacaktır.

Kanunilik ilkesinin ihlal edildiğinden bahisle AYM tarafından verilen mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin kararlarda önemli bir grubu da “kamulaştırmaz el atma”dan kaynaklanan ihtilaflar oluşturmaktadır. Keza bu kararlarda AYM yapmış olduğu tespitlerle kamulaştırmaz el atmanın ne olduğunu ve kamulaştırmadan farklarını belirtmek suretiyle bu uygulamanın taşınmaz sahipleri için öngörülemeyen ve hukuki olmayan müdahale riski taşıdığını ve mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin kanunilik ilkesini ihlal ettiğini⁷⁹ belirtmektedir.

⁷⁸ AYM, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Başvurusu (2), B. No: 2016/2760, 04.07.2019.

⁷⁹ “...Başka bir deyişle, kamulaştırmaz el atma, her ne olursa olsun, idare tarafından isteyerek oluşturulmuş kanuna aykırı bir durumu hukuki olarak kabul etmeye ve idareye, kanuna aykırı davranışından fayda sağlama imkânı sunmaya yol açmaktadır. İdareye resmi kamulaştırma kurallarının ötesine geçme imkânı sağlayan böyle bir uygulama, kişilere öngörülemez ve keyfi durumlarla karşılaşma tehlikesi taşımaktadır. Söz konusu uygulama, yeterli derecede hukuki güvence temin edecek ve gerektiği şekilde gerçekleştirilen bir kamulaştırmanın alternatifini oluşturacak nitelikte değildir.” AYM, Celalettin Aşçıoğlu Başvurusu, B. No: 2013/1436, 06.03.2014, § 57.; Mustafa Asiler Başvurusu, B. No: 2013/3578, 25.02.2015, § 42.

“Anayasa'nın 35 ve 46. maddeleri taşınmaz mülkiyetine son verecek müdahalelerin yasal olmasını zorunlu tutmaktadır. Bu zorunluluk hukuk devletinin gereğidir. Anayasa'nın 46. maddesi hükmü ve 2942 sayılı Kanun gereği asıl olan kamulaştırma işlemi yapmak suretiyle idarenin taşınmazı iktisap etmesidir. Yöntem olarak Anayasa ve yasalara uygun bir kamulaştırma işlemi yapılması söz konusu iken, dayanağını Anayasa ve yasalardan almayan, bireylerin mülkiyet hakkına son

Kamulaştırmazsız el atmada mahkeme kararına dayanan bedelin belediye tarafından ödenmemesi, icra takibinin uzun sürmesi ve alacağa ulaşmada belirsizlik yaşanması hali de yine AYM tarafından mülkiyet hakkı ihlali olarak görülmektedir. AYM bu duruma ilişkin kararlarda⁸⁰ “Belediyenin, aleyhine verilen, kesinleşmiş ve infaz edilebilir yargı kararlarının infazını sağlamak için gerekli tedbirleri almamakla başvuranların mahkemeye erişim haklarını ihlal ettiği ve dolayısıyla Anayasa’nın 36. maddesini etkili sonuçları bakımından konusuz bıraktığı”ndan bahisle adil yargılanma hakkının ihlalinin yanı sıra; idarenin dava sonucunda hükmedilen alacağı veya tazminatı ödememesi nedeniyle mülkiyetten barışçıl yararlanma veya mülkiyete saygı ilkesinin ihlalinin de söz konusu olduğunu⁸¹ tespit etmektedir.

Esasen bir alacağın mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilmesi için yargı kararına dayanması da bir şart olarak görülmemekte; kesin ve icra edilebilir nitelikte olması yeterli kabul edilmektedir. Bu nedenle ilamsız icra takibinin kesinleşmesi üzerine konulan haczin, haciz konulan malların devlet malı sayıldığı gerekçesiyle kaldırılması nedeniyle yapılan bir başvuruda⁸² AYM mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Kanunilik ölçütüne aykırılığın tespit edilmesi halinde AYM, meşru amaç ve ölçülülük kriterlerini değerlendirmeye gerek görmeyebilmektedir. Ülkeler arası karşılıklılık bulunmadığı gerekçesiyle kendisine mirasçılık belgesi verilmeyen başvuruçunun mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla yapmış olduğu başvuruda;⁸³ müdahalenin öngörülebilir bir kanuni dayanağının bulunmadığı tespitinde bulunan AYM, diğer kriterleri değerlendirmeye gerek görmeyerek mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

veren bir uygulama olan kamulaştırmazsız el atma yasalara uygun bir kamulaştırma ile aynı hukuki çerçevede içinde değerlendirilemez. İdarelere resmi kamulaştırma kurallarının ötesine geçme imkânı sağlayan böyle bir uygulama, taşınmaz sahipleri için öngörülemeyen ve hukuki olmayan müdahale riski taşımaktadır.” Celalettin Aşçıoğlu Başvurusu, AYM, B. No: 2013/1436, 06.03.2014, § 58.; Mustafa Asiler Başvurusu, AYM, B. No: 2013/3578, 25.02.2015, § 43.

⁸⁰ Örn. bkz. AYM, *Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Başvurusu*, B. No: 2013/711, 03.04.2014, § 54, 61, 74.

⁸¹ “Başvuruçuların, Mahkeme kararına dayalı ve mülkiyet hakkı kapsamında kabul edilen alacaklarının tahsili amacıyla İdare aleyhine yaptıkları icra takibinin uzun sürmesi ve alacağa ulaşmada bir belirsizlik bulunması, Mahkemece verilen kararı, etkili sonuçları bakımından konusuz bırakmıştır.” *Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Başvurusu*, § 54.

⁸² AYM, *Anadolu Kayak İşletmeleri ve Turizm Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu*, B. No: 2016/6935, 04.07.2019, § 31-34.

⁸³ “...Bu hâliyle ilgili Kanun’un somut olayda belirli ve öngörülebilir bir şekilde uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mirasçılık belgesi verilmemesi suretiyle başvuruçuların mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin öngörülebilir bir kanuni dayanağının bulunmadığı değerlendirilmiştir. Varılan sonuca göre müdahalenin meşru bir amacının veya ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.” AYM, *Antoine Balit ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2017/16211, 02.06.2020, § 60.

2. Ölçülülük İlkesine Aykırılık ve “Meşru Kamu Yararıyla Haklı Gösterilemeyecek Şekilde Orantısız Yük”

Ölçülülük ilkesi literatürde ve içtihatlarda belirtildiği üzere üç alt ilkedен oluşmaktadır. Öngörülen müdahalenin hedeflenen amacı gerçekleştirmek bakımından elverişli olması “*elverişlilik*” ilkesini; müdahalenin zorunlu olması ve aynı amaca daha hafif bir müdahale ile ulaşılamıyor olması “*gereklilik*” ilkesini; hakka yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir denge- nin gözetilmesi gereği ise “*orantılılık*” ilkesini ifade etmektedir. AYM, ölçülülük kriterini değerlendirirken çoğunlukla orantılılık ilkesi bağlamında değerlendirme yapmakta; başvurucu üzerine orantısız ve aşırı yük binip binmediğine ve ulaşılmak istenen kamu yararı ile başvurucunun mülkiyet hakkı arasında kurulması gereken adil dengenin mevcut olup olmadığına bakmaktadır.

Ölçülülük ilkesi, cezai yaptırım gerektiren fiillerin yanı sıra idari yaptırım gerektiren fiiller bakımından da bir kriter olarak devreye sokulmaktadır.⁸⁴ Söz konusu yaptırımlara gecikme faizi ve gecikme zammı gibi telafi edici müesseseler de dahildir.

Asıl vergi alacağına dair tahakkuk işleminin yargı kararıyla iptal edilmesine rağmen fer’i alacak konumundaki gecikme faizinin tahsil yoluna gidilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla önüne gelen bir başvuruda⁸⁵ AYM, asıl alacağın mevcut olmaması halinde esasında bir kamu zararı da bulunmayacağından hareketle, olmayan kamu zararının giderimini sağlama amacıyla mülkiyet hakkına müdahale edilmesinin başvurucuya orantısız bir külfet yükleyeceği tespitinde bulunmuş; Vergi İdaresinin, yargı kararıyla iptal edilen alacağına bağlı gecikme faizini kaldırmasını sağlayacak araçlara sahip olmasına rağmen bunları kullanmamasının da başvurucuya yüklenen külfeti ağırlaştırdığını belirtmiştir.

Vergi mükelleflerinin kendilerinden fazladan tahsil edilen vergilerin iadesine karar verildiği ancak faiz istemlerinin reddedildiği durumlar ile kamulaştırma bedellerine faiz ödenmemesine ilişkin ihtilaflarda AYM sıklıkla ölçülülük kriterini devreye sokmaktadır.

Başvuranın kendisinden fazla ve yersiz tahsil edildiğine yargı kararıyla hükmedilen gümrük vergisi ve KDV bedellerine amme alacaklarına uygulanacak faizin uygulanmasını talep ettiği bir başvuruda⁸⁶ AYM, “...*vergi adı altında tahsil*

⁸⁴ AYM, E. 2010/91, K. 2011/98 sayılı ve 09.06.2011 tarihli karar.

⁸⁵ AYM, *Erbakır Elektrolitik Bakır Mamülleri A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2015/3930, 23.10.2019, § 59-61.

⁸⁶ AYM, *Akel Gıda San. ve Tic. A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2013/28, 25.02.2015, § 45, 46, 52. AYM ayrıca bahsi geçen başvuruya konu davada uygulanan kanun hükmünü (4458 s. Kanun, m.216), yapılan bir itiraz başvurusunun neticesinde, E. 2013/104, K. 2014/96 sayılı ve 22.05.2014 tarihli kararıyla, Anayasa m.2 ve 35’e aykırı bularak iptal etmiştir.

edilen ve mahkemelerce fazla veya yersiz olduğuna karar verilen tahsilâtların iadesinde tahsilât ve iade arasında geçen sürede iade edilen bedelin enflasyon karşısında değerinde meydana gelen aşınmayı ve bu sürede bireylerin bu bedellerden yararlanamamaları nedeniyle meydana gelen zararlarını telafi etmek ve gerçek karşılığını ödeyebilmek amacıyla, bu bedellere faiz veya enflasyon farkı işletilmesi”nin mümkün olduğunu belirterek, başvuruçuların mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin orantılı olabilmesi için ödenen tutarların enflasyonun etkilerinden arındırılarak güncelleştirilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu gerekçelerle somut olayda “başvurucunun üzerine haklı gösterilemeyecek şekilde orantısız ve aşırı yük bindiği ve ulaşılmak istenen kamu yararı ile başvuruçunun mülkiyet hakkı arasında kurulması gereken adil dengenin bozulduğu” sonucuna ulaşarak mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönünde hüküm tesis etmiştir.

AYM, kamulaştırma bedeline faiz işletilmediğinden bahisle önüne gelen ihtilaflarda, ölçülülük kriterini uygularken bedelin belirlendiği tarih ile ödendiği tarih arasında enflasyonda meydana gelen artışa ve bu artışın bedel üzerinde ne kadar aşınma yarattığına bakmaktadır. Başvurulardan birinde⁸⁷ bedel tespitiinde esas alınan yıl ile ödemenin yapıldığı yıl arasında enflasyonda meydana gelen artışın %16,05 şeklinde gerçekleştiği, bu değer kaybının toplam kamulaştırma bedeline oranının %12,45 olduğu göz önünde bulundurularak “bu değer kaybının başvuruçular üzerinde idarenin ulaşmak istediği meşru kamu yararı ile haklı gösterilemeyecek şekilde orantısız bir yük oluşturduğu” gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. 2013/1444 başvuru numaralı kararda⁸⁸ ise enflasyon karşısında %4’ün altındaki değer kaybının makul görülebileceği, başvuruçuya aşırı yük getirmeyeceği, ölçülü sayılabileceği gerekçesiyle ihlalin mevcut olmadığına hükmedilmiştir. Yine, 2012/1246 başvuru numaralı kararda,⁸⁹ değer aşınmasının kamulaştırma bedeline oranı %6,32 olmakla birlikte; ayrıca 1 yıl önce yapılan ödeme sayesinde başvuruçunun bu tutarı kullanma, tasarruf etme ve yatırıma dönüştürme imkânı ve avantajına sahip olduğu düşünüldüğünde yükün daha da hafifleyeceğinden bahisle başvuru esastan reddedilmiştir.

Hukuk devleti ve kanunilik kriterlerini ele alırken değindiğimiz kamulaştırmamız el atmada Belediyenin mahkemece hükmedilen taşınmaz bedelini ödemesini konu alan başvurularda, AYM kimi zaman ölçülülük ve orantılılık

⁸⁷ AYM, *Ayşe Başçı ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/5367, 25.02.2015, § 96, 100. Benzer nitelikte kararlar için bkz. AYM, *Abdülkerim Babir ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/2550, 10.12.2014.; *Mustafa Ünlü Başvurusu*, B. No: 2013/735, 17.09.2014.; *Tülay Şahin Başvurusu*, B. No: 2013/1568, 08.05.2014.; *Nebahat Tanrıverdi Başvurusu*, B. No: 2012/1313, 06.03.2014.; *Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/817, 19.12.2013.

⁸⁸ AYM, *Cavit Bağyapan Başvurusu*, B. No: 2013/1444, 04.11.2014.

⁸⁹ AYM, *Tahsin Erdoğan Başvurusu*, B. No: 2012/1246, 06.02.2014.

ilkelerini açıkça zikretmemekle birlikte bu ilkeleri göz önünde bulundurduğunu hissettiren tespitlerde bulunmakta;⁹⁰ kamu yararı ile kişi hakları arasındaki dengenin durumuna bakmaktadır. Kimi başvurularda ise ölçülülük değerlendirmesi yapılırken hukuk devleti, hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkelerinden yola çıkılmaktadır.⁹¹ Kanuni düzenlemenin geriye yürütülmesi neticesinde hak sahipliğinin iptal edilmesini konu alan bir başvuruda⁹² AYM; müdahaleye dayanak hükümlerin açık, ulaşılabilir ve öngörülebilir mahiyette olduğunun tespitini yapmakla birlikte, düzenlemelerin geriye yürütülmesinin öngörülebilirliğe aykırı olduğunu ilginç bir şekilde kanunilik ilkesi yerine ölçülülük ilkesini değerlendirirken dile getirmiş ve bu sebeple müdahaleyi ölçsüz bulmuştur.

Ölçülülük kriteri kapsamında ele alınan konulardan biri de kuşkusuz mülkiyet hakkını sınırlandıran tedbirlerdir. AYM'ye göre böylesi bir tedbirin ölçülü olabilmesi için gerek kapsam gerekse süre bakımından orantılı şekilde uygulanması; tedbiri uygulayan kamu makamlarının ivedi olarak ve özenli şekilde davranmaları gerekmektedir. Askeri alana komşu yerde imara izin verilmemesi,⁹³ tasarruf yetkisi kısıtlanan taşınmaz için tazminat ödenmemesi,⁹⁴ imar planında taşınmazın kamu hizmetine ayrılması ve kamulaştırılması gerekmesine rağmen yasal sürede kamulaştırılmaması,⁹⁵ ihtiyati tedbirlerin makul süreleri aşması⁹⁶ ve ceza soruşturması kapsamında uygulanan el koyma tedbirinin keyfi ve öngörülemez nitelikte olması⁹⁷ gibi pek çok durum bu bağlamda değerlendirilmektedir.

⁹⁰ “Ancak idarelerin, mal, hak ve alacaklarının haczedilememesi kuralının arkasına sığınarak mahkeme kararıyla hükmedilen alacak ve tazminatları ödemekten imtina etmeleri, kamu yararı ile kişi hakları arasındaki dengeyi kişilerin zararına olacak şekilde bozabilir. Bu durum, mahkeme kararıyla hükmedilen alacak ve tazminatları ödenmeyen kişi yönünden mülkiyet hakkının ihlali niteliğinde kabul edilir.” AYM, Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Başvurusu, B. No: 2013/711, 03.04.2014, §70.; Halil Afşin ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/4824, 25.02.2015, § 78.

⁹¹ “Anayasa'nın 13. maddesi uyarınca hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında dikkate alınacak ölçütlerden biri olan ölçülülük, hukuk devleti ilkesinden doğmaktadır. Hukuk devletinde hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması istisnai bir yetki olduğundan bu yetki ancak durumun gerektirdiği ölçüde kullanılması koşuluyla haklı bir temele oturabilir. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin somut koşulların gerektirdiğinden daha fazla sınırlandırılması kamu otoritelerine tanınan yetkinin aşılması anlamına geleceğinden hukuk devletiyle bağdaşmaz.” AYM, E. 2013/95, K. 2014/176 sayılı ve 13.11.2014 tarihli karar.; AYM, Cemal Taş ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2016/3316, 29.12.2020, § 63.

⁹² AYM, İbrahim Yıldız Başvurusu, B. No: 2016/14176, 07.11.2019, § 49.

⁹³ Örn. bkz. Cemal Taş ve Diğerleri Başvurusu, § 66.

⁹⁴ Örn. bkz. AYM, Nail Çelik Başvurusu, B. No: 2017/18040, 03.11.2020.

⁹⁵ Örn. bkz. AYM, Hüseyin Ünal Başvurusu, B. No: 2017/24715, 20.09.2018.

⁹⁶ Örn. bkz. AYM, Şükri Karahasanoğlu Başvurusu, B. No: 2016/8346, 18.06.2020.

⁹⁷ Örn. bkz. AYM, Tuna Tunç Başvurusu, B. No: 2016/80432, 12.11.2019.

Sosyal güvenlik ödemelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar da mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla AYM önüne taşınmakta ve ölçülülük kriteri bağlamında maysaya yatırılmaktadır. Sosyal güvenlik aylıklarının kesilmesi ve geriye dönük borçlandırma nedeniyle mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin yapılan başvurularda AYM ölçülülük ilkesi bağlamında değerlendirme yapmakta ve “sigortalıya atfedilecek bir kusurun bulunmaması, bütünüyle idarenin gözetimi ve denetimi altında gerçekleştirilen bir idari işlemde makul görülemeyecek kadar uzun bir süre sonra dönülmesi, hatanın yalnızca prim günlerinin hesaplanmasından kaynaklanması, eksik kalan gün sayısının oldukça az olması, sigortalının yaşı itibarıyla yeni bir sigortalılık talebinde bulunma imkânının kısıtlı olması ve bağlanan aylığın oldukça mütevazı olup sigortalının başkaca bir gelirinin tespit edilememesi” hallerinde aylıklı aylıklarının kesilmesinin ve ödenen aylıkların geri istenmesinin adil dengeyi kişiler aleyhine bozduğu⁹⁸ sonucuna ulaşmaktadır. Söz konusu ölçütleri uyguladıktan sonra iade edilen miktar bakımından mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar verilen durumlarda dahi ödemelerin iade yöntemi ayrıca ele alınmakta ve kişilerin kendileri için önemli bir meblağ teşkil edecek bu tutarları bir ay gibi kısa bir sürede geri ödemekle yükümlü kılınmalarını orantısız bir külfet⁹⁹ olarak görmektedir.

Mülkiyet hakkı ile adil yargılanma hakkı arasında bulunan bağ, ölçülülük kriterinde de etkisini hissettirmektedir. Ödenmeyen vergi borcu için taşınmazına haciz konulan başvuruçunun mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla yapmış olduğu bir başvuruda AYM; hacze dayanak kanun hükümlerinin (6183 s. Kanun¹⁰⁰ m.54, 62) açık, ulaşılabilir ve öngörülebilir olduğunun tespitini yaparak müdahalenin kanuna dayalı olduğunu belirtmiş; kamu alacağının tahsili için gerçekleştirilen taşınmaz haczinde kamu yararı bulunması sebebiyle meşru amaç bulunduğunu dile getirmiş ve son olarak ölçülülük kriteri bakımından somut olayı değerlendirmeye tabi tutmuştur. Netice itibarıyla başvuruçunun 6183 s. Kanun m.70 uyarınca haline münasip evinin haczedilemeyeceği yönündeki iddialarının *derece mahkemelerince değerlendirilmediği* tespit edilerek, bu nedenle müdahalenin ölçülü olmadığı¹⁰¹ kanaatine varılmıştır.

⁹⁸ AYM, *Ümmü Çakır Başvurusu*, B. No: 2015/18918, 28.11.2018., § 58, 59.; *Kemal Özcan Başvurusu*, B. No: 2017/18560, 12.02.2020, § 36.

⁹⁹ *Kemal Özcan Başvurusu*, § 41.

¹⁰⁰ 6183 sayılı ve 21.07.1953 tarihli Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (R.G.: 28.07.1953-8469).

¹⁰¹ “Sonuç olarak derece mahkemelerinin kararlarının mülkiyet hakkına ilişkin davanın sonucuna etkili olabilecek mahiyetteki iddia ve itirazlara cevap verecek nitelikte yeterli bir gerekçe içermediği tespit edilmiştir. Bu sebeple mülkiyet hakkının korunmasında usule ilişkin güvencelerin somut olayda yerine getirilmediği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla müdahalenin taşıdığı meşru amacın dayandığı kamu yararı ile başvuruçunun mülkiyet hakkının korunması arasında olması gereken adil denge başvuruçusu aleyhine bozulmuş olup müdahale ölçülü değildir.” AYM, *Güven Bostan Başvurusu*, B. No: 2016/4293, 01.07.2020, § 58.

Somut olayın şartları doğrultusunda ispat yükü de ölçülülük kriteri bakımından değerlendirilebilmektedir. Gümrük alanında çıkan yangında zayı olan mallar için ödenen verginin iadesi isteğine ilişkin yapılmış bir başvuruda¹⁰² AYM, somut olayda kanıtlama yükümlülüğünün başvurucuya yüklenmesini olağandışı bir külfet olarak görmüş ve müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna varmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anayasa ve İHAS'ın ortak koruma alanında kalan mülkiyet hakkı kişilerin temel haklarından olup mevcut mal, mülk ve varlıklar ile belli durumlarda, bir "ekonomik değer" veya icrası mümkün bir "alacağı" elde etmeye yönelik "meşru bir beklenti"yi koruyan bir güvencedir. AYM ve İHAM içtihatları birlikte ele alındığında; AYM'nin mülkiyet hakkına dayalı bir başvuruyu ele alırken İHAM ile oldukça benzer bir sistematik izlediği; öncelikle mülkiyet hakkına konu teşkil edebilecek bir mal olup olmadığının, ardından ise mülkiyet hakkına yapılan bir müdahalenin bulunup bulunmadığının incelendiği; müdahalenin tespiti halinde ise gerçekleşen müdahaleyi hukuk devleti ve kanunilik ilkeleri, meşru kamu yararı amacı ve ölçülülük ilkesi bağlamında değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir.

"Yasada öngörülen koşullar"ı maddi anlamda ele alan İHAM'm aksine, kanunilik ilkesini şekli açıdan ele alan ve tüm sınırlamaların mutlak surette kanunla yapılmasını öngören Anayasa ve AYM'nin bu açıdan kişilere daha yüksek bir güvence sağladığı tespitinde bulunmak mümkündür. Özellikle vergilendirmeye ilişkin başvurularda Anayasa m.73'te düzenlenen vergilerin kanuniliği ilkesinin de değerlendirmeye dahil edilmesi, AYM'nin kanunilik ilkesini ayrı bir önem ve hassasiyetle ele aldığı göstergesidir. Öyle ki bireysel başvurulara ilişkin hukuki güvenlik, belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerinin incelik ve geniş bir şekilde ele alınarak gerekçe gösterildiği kararlara da sıklıkla rastlanmaktadır. Bu bağlamda mülkiyet hakkının ihlali şikayetiyle yapılan bireysel başvurularda AYM'nin kuralların ve olayların yorumunda İHAS ve İHAM felsefesinden uzaklaşmadığını; kararlarında İHAM içtihatlarını göz önünde bulundurduğunu; bireysel başvurunun getiriliş amacına uygunluk arz edecek şekilde Türkiye'ye karşı İHAM'a taşınacak ihtilafların azaltılması maksadıyla, bireysel başvurularda daha özgürlükçü bir tutum sergilediğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

¹⁰² "...henüz gümrük sahası içinde bulunan cep telefonlarının mevcudiyetini ve beyannameye uygun olup olmadığını denetleme yükümlülüğü gümrük idaresindedir. İfaiye Müdürlüğü tarafından tutulan yangın raporu da nazara alındığında beyanname kapsamındaki cep telefonlarının meydana gelen yangında zayı olduğunu kanıtlama yükümlülüğünün başvurucuya yüklenmesinin kamu makamlarının tutum ve yaklaşımlarını gözlemleyen, katı bir yaklaşım olduğu ve başvurucuya şahsi olarak aşırı ve olağan dışı bir külfet yüklediği sonucuna varılmıştır." AYM, Telpa Telekomünikasyon Ticaret A.Ş. Başvurusu, B. No: 2016/8880, 12.11.2019, § 57.

KAYNAKÇA

- CARSS-FRISK**, Monica, Mülkiyet Hakkı, *Mülkiyet Hakkı-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No.lu Protokolünün 1. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitapları No: 4, 2. Baskı, Council of Europe, 2003.
- DIJK**, Pieter van ve diğerleri, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 4. Baskı, Intersentia Publishers, Oxford, 2006.
- DOĞRU**, Osman / **NALBANT** Atilla, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Cilt, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- ESEN ARNWINE**, Selin, 'Anayasa Şikayeti', Çiğdem Kırca/Aynur Yongalık (edt), *Anayasa Şikayeti-Verfassungsbeschwerde*, Ankara Hukuk Toplantıları 18 Mayıs 2009, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 267, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2010, (s. 35-62).
- GEMALMAZ**, Burak, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- GEMALMAZ**, Mehmet Semih, *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments, Cilt/Volume III-Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü/Organization of American States-Organization of African Unity*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- GEMALMAZ**, Mehmet Semih, *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments, Cilt/Volume IV-Birleşmiş Milletler Birinci Bölüm/United Nations First Part*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2004.
- GERÇEK**, Adnan / **ÇETİN GERGER**, Güneş / **TAŞKIN**, Çağatan / **BAKAR**, Feride / **GÜZEL**, Simla, *Mükellef Hakları Türkiye Perspektifi ve Geliştirilmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- GÖZLER**, Kemal, *Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 59, Sayı 2001/4, (s. 53-67).
- GÖZTEPE**, Ece, 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 95, Temmuz-Ağustos 2011, (s. 13-40).
- GRGIC**, Aida / **MATAGA**, Zvonimir / **LONGAR**, Matija / **VILFAN**, Ana, *The Right to Property under the European Convention on Human Rights*, Human Rights Handbooks No: 10, Council of Europe, 2007.
- GÜMÜŞKAYA**, Gamze, *Mülkiyet Hakkına Vergisel Müdahaleler Bakımından İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Kişisel Başvuru*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010.
- İHAM**, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Council of Europe, Strazburg, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (erişim tarihi 01.03.2021).
- LEACH**, Philip, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, 3. Baskı, Oxford University Press, 2011.
- RENUCCI**, Jean-François, *Introduction to the European Convention on Human Rights-The Rights Guaranteed and the Protection Mechanism*, Council of Europe, 2005.

- TANÖR**, Bülent / **YÜZBAŞIOĞLU**, Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 13. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- TEZİÇ**, Erdoğan, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 17. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- TUĞRUL**, Saim, *Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması*, Kazancı, İstanbul, 2004.
- YALTI SOYDAN**, Billur, 'Mülkiyet Hakkı Versus Vergilendirme Yetkisi: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine Göre Mülkiyet Hakkına Müdahalenin Sınırı', Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 227, Temmuz 2000.
- YALTI**, Billur, 'Mülkiyet Hakkına Vergisel Müdahalede Kanunilik: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Yeni Kararlarında "Çelişik Mevzuat" ve "Çelişik İçtihat"', Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 276, Eylül 2011.
- YALTI**, Billur, *Vergi Yükümlüsünün Hakları*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006.

Çalışmada Yer Verilen İHAM Kararları

- Lithgow ve diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 9006/80, 24.06.1986.
- J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd./Birleşik Krallık*, B. No: 44302/02, 30.07.2007.
- Gasus Dosier ve Fördertechnik GmbH/Hollanda*, B. No: 15375/89, 23.02.1995.
- Sovtransavto Holding/Ukrayna*, B. No: 48553/99, 25.07.2002.
- Malonei/İngiltere*, B. No: 8691/79, 02.08.1984.
- Pla ve Puncernau/Andora*, B. No: 69498/01, 13.07.2004.
- Burdov/Rusya*, B. No: 59498/00, 07.05.2002.

Çalışmada Yer Verilen AYM Kararları

- Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/817, 19.12.2013.
- Ayşe Başçı ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/5367, 25.02.2015.
- Genomed Sağlık Hizmetleri A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2013/1210, 26.06.2014.
- Turgut Tayyar Başvurusu*, B. No: 2013/7168, 15.10.2014.
- Neriman Kongur ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/1557, 16.04.2013.
- Arman Mazman Başvurusu*, B. No: 2013/1752, 26.06.2014.
- İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Başvurusu*, B. No: 2013/1430, 21.11.2013.
- Cahit Tekin Başvurusu*, B. No: 2013/2744, 16.07.2014.
- Sino Kaya ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/3839, 18.06.2014.
- Mehmet Yavuz Başvurusu*, B. No: 2013/2995, 20.02.2014.
- Faik Gümüş Başvurusu*, B. No: 2012/603, 20.02.2014.
- İbrahim Şendil Başvurusu*, B. No: 2013/4495, 17.07.2014.
- Solmaz Erdinç Başvurusu*, B. No: 2014/2713, 17.11.2014.
- Fikri Erdoğan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/9032, 05.11.2014.

- Adnan Güzel Başvurusu*, B. No: 2014/2496, 25.02.2015.
- Mülayim Vural ve Ramazan Vural Başvurusu*, B. No: 2013/1675, 18.09.2014.
- A.Y.İ. Başvurusu*, B. No: 2013/252, 26.06.2014.
- Mehmet Cemal Sadak Başvurusu*, B. No: 2013/2666, 28.05.2014.
- Hayrettin Aktaş Başvurusu*, B. No: 2013/1205, 17.09.2013.
- İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B. No: 2013/1177, 26.03.2013.
- Zeki Demirel ve Yusuf Demirel Başvurusu*, B. No: 2014/198, 20.11.2014.
- Yücel Mandacı Başvurusu*, B. No: 2013/7958, 19.11.2014.
- Mahmut Ekrem Erhun ve Colette Monique Jourovsky Erhun Başvurusu*, B. No: 2013/3588, 18.09.2014.
- Zeliha Taşkın ve Aysel Taşkın Başvurusu*, B. No: 2013/8485, 18.06.2014.
- Abdulkadir Aşan ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/7565, 08.05.2014.
- Bayram Gök Başvurusu*, B. No: 2012/946, 26.03.2013.
- Fatma Yıldırım Başvurusu*, B. No: 2014/6577, 16.02.2017.
- Erol Aksoy Başvurusu (2)*, B. No: 2016/11026, 12.12.2019.
- Cemal Bayseferoğulları Başvurusu*, B. No: 2013/2264, 26.02.2015.
- Selçuk Emiroğlu Başvurusu*, B. No: 2013/5660, 20.03.2014.
- İhsan Vurucuoğlu Başvurusu*, B. No: 2013/539, 16.05.2013.
- Cemile Ünlü Başvurusu*, B. No: 2013/382, 16.04.2013.
- Sabri Uhrağ Başvurusu*, B. No: 2017/34596, 29.12.2020.
- Türkiye Emekliler Derneği Başvurusu*, B. No: 2012/1035, 17.07.2014.
- Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Başvurusu*, B. No: 2013/711, 03.04.2014.
- S.S. Yeni Foça Asmadere Konut Yapı Kooperatifi Başvurusu*, B. No: 2015/14525, 10.10.2019.
- Murat Çevik Başvurusu (5)*, B. No: 2013/3246, 16.12.2015.
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2014/6192, 12.11.2014.
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Başvurusu (2)*, B. No: 2016/2760, 04.07.2019.
- Celalettin Aşçıoğlu Başvurusu*, B. No: 2013/1436, 06.03.2014.
- Mustafa Asiler Başvurusu*, B. No: 2013/3578, 25.02.2015.
- Anadolu Kayak İşletmeleri ve Turizm Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu*, B. No: 2016/6935, 04.07.2019.
- Antoine Balit ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2017/16211, 02.06.2020.
- Erbakır Elektrolitik Bakır Mamülleri A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2015/3930, 23.10.2019.
- Akel Gıda San. ve Tic. A.Ş. Başvurusu*, B. No: 2013/28, 25.02.2015.
- Abdülkerim Babir ve Diğerleri Başvurusu*, B. No: 2013/2550, 10.12.2014.
- Mustafa Ünlü Başvurusu*, B. No: 2013/735, 17.09.2014.
- Tülay Şahin Başvurusu*, B. No: 2013/1568, 08.05.2014.

- Nebahat Tanrıverdi Başvurusu*, B. No: 2012/1313, 06.03.2014.
Cavit Bağyapan Başvurusu, B. No: 2013/1444, 04.11.2014.
Tahsin Erdoğan Başvurusu, B. No: 2012/1246, 06.02.2014.
Halil Afşin ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/4824, 25.02.2015.
Cemal Taş ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2016/3316, 29.12.2020.
İbrahim Yıldız Başvurusu, B. No: 2016/14176, 07.11.2019.
Nail Çelik Başvurusu, B. No: 2017/18040, 03.11.2020.
Hüseyin Ünal Başvurusu, B. No: 2017/24715, 20.09.2018.
Şükrü Karahasanoğlu Başvurusu, B. No: 2016/8346, 18.06.2020.
Tuna Tunç Başvurusu, B. No: 2016/80432, 12.11.2019.
Ümmü Çakır Başvurusu, B. No: 2015/18918, 28.11.2018.
Kemal Özcan Başvurusu, B. No: 2017/18560, 12.02.2020.
Güven Bostan Başvurusu, B. No: 2016/4293, 01.07.2020.
Telpa Telekomünikasyon Ticaret A.Ş. Başvurusu, B. No: 2016/8880, 12.11.2019.
AYM, E. 2013/104, K. 2014/96 sayılı ve 22.05.2014 tarihli karar.
AYM, E. 2010/91, K. 2011/98 sayılı ve 09.06.2011 tarihli karar.
AYM, E. 2013/95, K. 2014/176 sayılı ve 13.11.2014 tarihli karar.